

Parodisk utrensning

I början av maj 1946 tillsatte regeringen en nämnd "för att biträda vid uppkommande frågor rörande änstemen som befaras brista i lojaget mot samhället". Nämnden skulle närmast tjänstgöra som rådgivare åt vederbörande departementschef vid prövning av för opålitlighet misstänkt personal inom försvarsbefattning och polisväsendet, men kunde också på eget initiativ uppta särskilda fall. Denna s. k. bedömningsnämnd har nu efter en begränsad men omstridd verksamhet framställt ett förslag om närmast torde sikta på dess totala avveckling. I första rummet frågasätter nämnden att övervakningen av befattningshavares pålitlighet skulle upphöra för andra fall än sådana som är av kriminell natur; ett bifall till denna hemställan medför automatiskt nämndens avskaffande. I andra rummet tänker sig nämnden möjligheten av fortsatt kontroll endast för vissa befattningshavare på särskilt betydelsefulla poster; såsom ett minimalalternativ uppställs slutligen en förenkling av kontrollen, så att nämnden endast behöver ta befattning med utvalda speciellt tveksamma fall.

Motiveringen för nämndens hemställan är en kritisk analys av förutsättningarna för dess verksamhet. Det egendomliga i nämndens funktion ligger först och främst däri att

den skall bedöma personers pålitlighet, respektive opålitlighet utifrån ytterst allmänna psykologiska synpunkter. Då det är fråga om lagbrott, exempelvis förräderi, har nämnden icke med saken att skaffa; den ankommer då på polisen och domstolarna. Vad nämnden i själva verket skall bedöma är huruvida från legal synpunkt oantastliga personer kan antas äga en sådan disposition att de möjligen kan begå lagbrott — i första rummet förräderi — i framtiden. Nämnden skall med andra ord i princip utlåta sig över hur personer kan tänkas komma att handla i ett eventuellt uppkommande läge — en nationell kris eller ett krig. Första förutsättningen för ett bedömande är att personen i fråga skall ha stått i kontakt med nationalsocialistiska partier eller uttalat sympatier för dylika rörelser. Men uppenbart är dels att en person kan vara nationellt pålitlig trots föregående av angiven art, dels att personer kan vara opålitliga utan att de någonsin hyst sympatier för nazismen. Att under sådana förhållanden stämpla en person som opålitlig och därigenom kanske helt förstöra hans framtid måste för en bedömare med ansvars känsla vara en ytterst pinsam sak. Det är icke förvånande att nämnden endast i några få fall ansett sig kunna göra ett uttalande i fällande riktning.

Svärigheterna belyses klart av nämndens påpekande att de flesta av dem som blivit bedömda anslutit sig till nazismen mycket tidigt, ofta redan vid 14 eller 15 års ålder, och att de vid mogen ålder i många fall släppt kontakten med denna rörelse. I sådana fall blir tydligen den en gång ådagalagda sympatin för nazismen uteslutande en formell förut-

sättning för vederbörandes bedömning. Något verkligt skäl att misstänka en person för opålitlighet därför att han som pojke varit ansluten till någon av de många oklara nazistiska organisationerna finns tydligen inte. Men för illviljan, avunden och hämndbegäret öppnar sig här betydande möjligheter; redan att utsätta en person för bedömning blir en form av misstänkliggörande.

Till de svårigheter som ett bedömande innebär ur allmänt psykologisk synpunkt kommer det oklara eller rättare medvetet tvektiga i nämndens politiska direktiv. Vid nämndens tillsättande talades visserligen om nationell opålitlighet över huvud, men andra formuleringar visade att endast opålitlighet av nazistisk färg var avsedd. Skenbart skulle nämnden alltså vara ett objektivt organ; i realiteten blev den och var enligt direktiven avsedd att bli ett organ för kontroll av endast en av de politiska ytterlighetsriktningarna. "Den kommunistiska ytterlighetsriktningen har helt behändigt trollats bort", skrev Dagens Nyheter vid nämndens tillsättande; regeringen tycktes vara "generad för att erkänna tillvaron av ett kommunistiskt opålitlighetsproblem i samma stund som kommunisternas idealstat uppnått större makt och inflytande än någonsin förr". Förhoppningen att nämnden på eget initiativ skulle vidga undersökningarna utöver den av regeringen antydda ramen har icke slagit in. Nämnden har icke tagit egna initiativ till bedömning — ett förhållande som säkerligen kan tolkas som ett tecken på olust över hela verksamheten.

På ett diskret sätt diskuterar nämnden även det nu berörda pro-

blemet. I själva verket kan, skriver den, bedömandet icke utgå annat än från läget under det nu avslutade kriget. Men om ett nytt världskrig inom överskådlig framtid skulle utbryta, kommer med säkerhet de politiska och psykologiska förutsättningarna för nationell opålitlighet att vara helt andra. "Man kan ha anledning till förmodan att det blir andra persongrupper som under de nya förhållandena kräver övervakning med hänsyn till misstanken för nationell opålitlighet."

Två omständigheter har givit nämndens ställning och verksamhet ett drag av absurditet. Den ena är att den kommunistiska ytterlighetsriktningen, om också utan framgång, sökt uppträda som hetsare och kritiker gentemot nämnden. Alltså: det parti som verkar för en diktatur av med nazismen besläktad typ, som blint följer de politiska direktiven från Moskva, som i landsförrädaren Kuusinen ser en hjälte och som därtill under åren 1939—1941 tjänstgjorde som medlöpare till nazismen — detta parti uppträder gentemot nämnden som förespråkare för en sträng bedömning, såsom talesman för den nationella pålitligheten. När därtill kommer att kommunisterna stämplar alla motståndare som anstuckna av fascism eller nazism, är det svårt att tänka sig en meraäcklig situation. Den andra omständigheten är naturligtvis att statsrådet Vougt såsom försvarsminister är nämndens huvudleverantör. Den person vars namn blivit en symbol för défaitismen och anpassningsviljan förser nämnden med ärenden och faller utslaget i de mål nämnden behandlar. Här blandas det motbudande och det komiskt groteska.

Man må alltså hoppas att näm-

dens första alternativ godtas och att dess verksamhet omedelbart avslutas. Denna parodi på utrensningssaktion har efter allt att döma icke varit till någon nytta; att den icke varit till skada är en anledning till tacksamhet gentemot nämndens utmärkta ledamöter. I vårt land är det obehövligt att i här ifrågakommande former inskrida mot dem vars hållning under kriget innebar verkliga faror; det är ovärdigt att söka offer inom den krets av obetydliga som icke kunnat skada någon.